

ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ ΑΠΟΚΡΥΦΙΣΤΙΚΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΗΣΥΧΑΣΜΟΥ

του Πρωτοπρ. Βασιλείου Γεωργοπούλου Δρ. Θ.

(α' μέρος)

Ο άγιος Γρηγόριος, Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ο Παλαμάς, ανήκει στις κορυφαίες πατερικές προσωπικότητες της Ορθοδόξου Έκκλησίας μας. Τό πρόσωπό του συναριθμείται στους κορυφαίους προμάχους και έκφραστες της Ορθοδόξου Πίστεως, στους άπλανείς διδασκάλους της άληθινής θεολογίας και θεογνωσίας, αλλά και της προφητικής, άποστολικής και άγιοπατερικής διδασκαλίας και εμπειρίας του τρόπου θεραπείας της ανθρωπίνης ύπαρξης.

Ο ιερός Πατέρας υπερασπίστηκε και διατύπωσε με ακρίβεια και σαφήνεια τό άποστολοπαράδοτο φρόνημα και τρόπο με τον όποιο είναι δυνατή ή άληθής θεογνωσία και κοινωνία του ανθρώπου μετά του Τριαδικού Θεού, έχοντας απέναντί του εκπροσώπους του ανθρωποκεντρικού ούμανισμού, τούς λατινόφρονες και λατίνους της έποχής του, οί όποιοι πολέμησαν τόσο τό πρόσωπο του άγ. Γρηγορίου όσο και την ήσυχαστική μέθοδο, ως εκκλησιαστική και άγιοπατερική πρακτική, πού είναι άμεσα συνδεδεμένη με τίς θέσεις του ιερού Πατέρα.

Οί πολέμιοί του, όπως ο Βαρλαάμ, ως γνωστόν, θέλησαν νά ταυτίσουν τίς

θέσεις του με τίς αίρετικές διδασκαλίες, των «Μασσαλιανών» και έπινόησαν τούς άπαξιωτικούς και δυσφημιστικούς όρους «όμφαλοψυχία» και «όμφαλοσκοποι». Στά νεότερα χρόνια οί Ρωμαιοκαθολικοί και οί Προτεστάντες υίοθέτησαν τον άπαράδεκτο όρο «Παλαμισμός»¹ για νά παρουσιάσουν τή διδασκαλία του άγ. Γρηγορίου ως δήθεν μία άτομική και ιδιόρρυθμη χαρακτηρα διδασκαλία χωρίς νά παραιτηθούν της πολεμικής ή και της κριτικής τους κατά του ιερού πατέρα². Προσπάθησαν άκόμη νά συσχετίσουν τον Ήσυχασμό με θρησκευτικές πρακτικές του Ίνδουισμού, όπως τή Γιόγκα³.

Σχετικά όμως με τό πρόσωπο του άγ. Γρηγορίου του Παλαμά και την ήσυχαστική μέθοδο, στά νεότερα χρόνια, έπιχειρήθηκαν και διάφορες άπόπειρες άποκρυφιστικής προσέγγισης, παρουσίας και

1. Βλ. Πρωτ. Θεοδώρου Ζήση, *Θεολόγοι της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1997², σ. 91.

2. Βλ. Σταύρου Γιαγκάζογλου, *Προλεγόμενα στη Θεολογία των άκτίστων ενεργειών*, Κατερίνη 1992, σσ. 15 - 24.

3. Βλ. π. χ. E. von Ivanka, *Byzantinische yogis*, στο *Zeitschrift der deutschen morgen-lädischen Gesellschaft* 102 (1952), σσ. 234-239. Γ. Μαντζαρίδη, *Η περί θεώσεως του ανθρώπου διδασκαλία Γρηγορίου του Παλαμά*, Θεσσαλονίκη 1963, σ. 93.

οδήποτε σύστημα ήθικης, τό όποιο ως ανθρώπινο κατασκεύασμα είναι άσθενές και περιορισμένο, ώστε νά μην μπορεί ούτε την πνευματικότητα της άρετης νά έμπνεύσει, ούτε την έλευθερία της νά άνεχθει, ούτε την καθολικότητά της νά χωρίσει. Αντίθετα τά τρία αυτά στοιχεία είναι άπόλυτα συμβατά με τό εκκλησιαστικό ήθος, τό όποιο διαθέτει την χριστο-

κεντρική ευρύτητα, την άγιοπνευματική έμπνευση και τό κατ' εικόνα Θεού έλεύθερο ανθρώπινο πρόσωπο. Όλα αυτά διαφοροποιούν την φυσική άρετή από την πνευματική, την όντως άρετή, και έξηγοούν με έπάρκεια γιατί όσοι διαθέτουν κάποιες φυσικές άρετές, όπως πολλοί αίρετικοί, δέν μπορούν γι' αυτόν τον λόγο νά έχουν στην αίρεσή τους και την άληθινή πίστη.

έρμηνείας τους, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο έξωτερο που δεν είναι ευρύτερα γνωστές.

Στά πλαίσια του άρθρου μας αυτού, και έχοντας ως σκοπό μόνο την ένημέρωση, θα έπισημάνουμε βασικά σημεία αυτής της απόπειρας αποκρυφιστικής έρμηνείας του Ήσυχασμού, με αναφορά σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα. Έν προκειμένω είναι αυτονόητο, ότι ή συστηματική αναίρεση των αποκρυφιστικών θέσεων ξεφεύγει από τά πλαίσια ενός άρθρου.

Τό πρώτο παράδειγμα προέρχεται από τό έξωτερο. Όπως ήδη αναφέραμε ή απόπειρα αποκρυφιστικής έρμηνείας του ήσυχασμού δεν είναι γνώρισμα ή πρακτική μόνο έλληνικών αποκρυφιστικών κύκλων. Στά πύ άντιπροσωπευτικά παραδείγματα ανήκει τό έργο του Pierre A. Riffard, *L'Ésotérisme*, ένα έργο τό όποιο άποτελεί για τό χώρο του βασικό έργο αναφοράς (Standardwerk)⁴. Στο έργο αυτό ό Ήσυχασμός άφ' ενός μέν θεωρείται κεφάλαιο τής δυτικής έσωτεριστικής παραδόσεως, άφ' έτέρου δέ, χαρακτηρίζεται ως χριστιανική Γιόγκα⁵ και έπιχειρείται ή έπισήμανση αναλογιών μεταξύ διαφόρων έκπροσώπων τής ήσυχαστικής παραδόσεως και Ίνδουιστικών πρακτικών⁶.

Στό ίδιο έργο διάφορα φιλοκαλικά κείμενα μέσα από ένα παραμορφωτικό πρίσμα προσέγγισής τους συγκαταλέγονται στά άντιπροσωπευτικά δείγματα μιάς άκόμη μορφής έσωτερισμού, μεταξύ των πολλών, στίς διάφορες μορφές τής χωροχρονικής του έκφρασης και εξέλιξής του⁷.

Σέ άντίστοιχα πλαίσια και θέσεις, παρούσιαζε τόν Ήσυχασμό ως κεφάλαιο

του δυτικού έσωτερισμού στην χριστιανική του έκδοχή, τή δεκαετία του 1960 και ό Luc Benoist, στό πολύ μικρότερο ως προς τόν όγκο τής ύλης έργο του, *L'Ésotérisme*, που είχε έκδοθει τό 1963 στή σειρά que – sais – je ?, Les Presses Universitaires de France.

Τό δεύτερο παράδειγμα προέρχεται από έναν σημαντικό έκπρόσωπο του έλληνικού αποκρυφισμού τόν Νικόλαο Μαργιωρή (1913 – 1993). Ό Ν. Μαργιωρής υίοθετεί άνεπιφύλακτα τόν ύποτιμητικό όρο όμφαλοσκοπεί⁸, ταυτίζει τό άκτιστο φώς μέ τό Άγιο Πνεύμα και τό χαρακτηρίζει «κυλιόμενο πύρινο ρεϋμα»⁹. Στή συνέχεια αναφέρεται έκτενώς στην στάση του σώματος, τονίζοντας ότι ό όμφαλός που έστίαζαν οί μοναχοί τό βλέμμα τους, στον έσωτερισμό χαρακτηρίζεται ως περιοχή «Ηλιακού πλέγματος»¹⁰, όπου σύμφωνα μέ την έσωτεριστική άνθρωπολογία βρίσκεται «ή έδρα του τέταρτου έγκεφάλου»¹¹, και ότι μετά τό διαλογισμό, που αυτός ανακαλύπτει ότι έκαναν οί μοναχοί, έπιπταν σ' έκσταση¹².

Η πίστη στό Χριστό, και ή ευχή δεν είναι, κατά τόν έν λόγω αποκρυφιστή, παρά μόνο «έκχύλισμα δονητικής συγκίνησης»¹³ που άποβλέπει στην άπελευθέρωση, «άπό τή φυλακή του σώματος τής πνευματοψυχής, προς τά Ουράνια

8. Βλ. Νικολάου Μαργιωρή, *Μυστικισμός. Χριστοκεντρικός και χριστοκρατικός Μυστικισμός*, Αθήνα 1991, σσ. 233, 238, 239, 242 κ. ά.

9. Βλ. Νικολάου Μαργιωρή, *Μυστικισμός*, όπ. π., σ. 234, 237, 240.

10. Βλ. Νικολάου Μαργιωρή, *Μυστικισμός*, όπ. π., σ. 238.

11. Βλ. Νικολάου Μαργιωρή, *Μυστικισμός*, όπ. π., σ. 239.

12. Βλ. Νικολάου Μαργιωρή, *Μυστικισμός*, όπ. π., σσ. 239, 244. Για τόν άπολύτως διαφορετικό τρόπο κατανόησης τής έκστασης από τούς πατέρες βλ. Α. Παπαδοπούλου, *Θεολογική Γνωσιολογία κατά τους Νηπτικούς Πατέρας*, (ΑΒ 25), Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 76 – 84.

13. Βλ. Νικολάου Μαργιωρή, *Μυστικισμός*, όπ. π., σ. 242.

4. Βλ. Pierre A. Riffard, *L'Ésotérisme. Qu'est-ce que l'isotirisme? Anthologie de l'Ésotérisme occidental*, Paris 1990.

5. Βλ. Pierre A. Riffard, *L'Ésotérisme*, όπ. π., σ. 609.

6. Βλ. Pierre A. Riffard, *L'Ésotérisme*, όπ. π., σ. 610.

7. Βλ. Pierre A. Riffard, *L'Ésotérisme*, όπ. π., σσ. 609-615.

Βασιλεία»¹⁴. Στή συνέχεια παρουσιάζει πλήθος φαντασιῶν τῶν ἐσωτεριστῶν ὡς ἀνάλογες θεῖες ἐμπειρίες, ὑποστηρίζει ὅτι οἱ Μασσαλιανοὶ ἔδωσαν πολλά στὸν ἅγ. Γρηγόριο τὸν Παλαμά¹⁵, καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσει ἀναλογίες καὶ συσχετισμούς τοῦ ἀκτίστου φωτός μὲ ἄλλα φῶτα πού βλέπουν οἱ διάφοροι μυστικιστές¹⁶. Ὅμιλεῖ ἰδιαίτερος θετικά γιὰ τὴ σημασία καὶ τὴ λειτουργία τῆς φαντασίας¹⁷ καὶ καταλήγει στὸ ὅτι ὁ ἅγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμάς, εἶναι σὺν τοῖς ἄλλοις, ὑπερασπιστῆς τῶν ἀληθινῶν μυστικιστῶν¹⁸.

Τὸ τρίτο παράδειγμα προέρχεται ἀπὸ ἐκπρόσωπο καὶ ὀπαδὸ γκουρουϊστικῆς κίνησης στὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία εἶναι διεθνῶς γνωστὴ ὡς «Ἐπισημὴ τῆς Πνευματικότητας» (Science of Spirituality) καὶ ὡς «Sawan – Kipral Ruhani Mission»¹⁹. Σέ κείμενό του, ἀφοῦ ἐπισημάνει ὅτι πίστη τοῦ μυστικισμοῦ εἶναι μεταξύ τῶν ἄλλων καὶ ἡ πεποίθηση ὅτι ὁ ἄνθρωπος «ἀποτελεῖ μία σταγόνα ἀπὸ τὸν Ὀκεανὸ τῆς Θεότητος» πού ὡς τελικὸ στόχο ἔχει νὰ «ἐνωθεῖ μὲ τὴ Θεότητα»²⁰, θά συνδυάσει τὸν μυστικισμό τόσο μὲ κοινές δοξασίες ἀμφοτέρων, τοῦ ἀποκρυφισμοῦ δηλαδή καὶ τοῦ γκουρουϊσμοῦ, ὅπως, μετενσάρκωση, διαλογισμός, μαθητής, δάσκαλος,

ὅσο καὶ μὲ ἰδιαιτερότητες τῆς γκουρουϊστικῆς κίνησης ὅπως «χορτοφαγία», ἢ τὴν «ἰδέα τῶν φωτισμένων ἀγίων»²¹.

Ἀφοῦ, ἀρχικά, συσχετίσει τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ὑποτιθέμενη ἐσωτερικὴ του διδασκαλία, πού αὐτὸς διαπιστῶνει, μὲ τὸ πρόσωπο καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Πυθαγόρα²², τὸ πρόσωπο τοῦ ἅγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμά, ὅπως καὶ ἄλλων νηπτικῶν πατέρων, τὸ ἐντάσσει στὰ πλαίσια τοῦ χριστιανικοῦ μυστικισμοῦ. Νὰ σημειωθεῖ ὅμως, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ ὀπαδὸς τῆς γκουρουϊστικῆς κίνησης, ἀφ' ἑνὸς μὲν κατανοεῖ τὸν ὄρο μυστικισμό μὲ σαφῶς ἀποκρυφιστικὸ περιεχόμενο, ἀφ' ἑτέρου δέ, τὸν λεγόμενο χριστιανικὸ μυστικισμό τὸν θεωρεῖ μετεξέλιξη τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ μυστικισμοῦ. Στὰ πλαίσια αὐτὰ θεωρεῖ τὸν ἅγ. Γρηγόριο ὡς ἕνα κρῖκο στὰ πλαίσια μίας ἀλυσίδας προσώπων «πού διέσωσαν μέχρι τίς μέρες μας ἄσβεστη τὴ δάδα τῆς μυστικιστικῆς γνώσης»²³.

Ὅπως προκύπτει ἀβίαστα καὶ στίς τρεῖς περιπτώσεις ἀποκρυφιστικῆς ἐρμηνεύσεως τοῦ Ἡσυχασμοῦ πού ἀναφέραμε, ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμά παρουσιάζεται πλήρως διαστρεβλωμένη καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε ἱστορικὴ, ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεολογικὴ βάση. Τὰ ὅσα ἀναφέρουν ὡς διδασκαλίες τοῦ ἁγίου εἶναι ἀπολύτως ἀντίθετα μὲ τὰ ὅσα ὄντως ὁ ἱερός πατέρας διδάσκει. Γι' αὐτοῦς θεωρεῖται ὡς ἕνας ἀκόμα ἐκπρόσωπος τοῦ μυστικισμοῦ σέ καθαρὰ ἀποκρυφιστικὴ - ἐσωτερικιστικὴ βάση, πού διατυπῶνει προσωπικὲς του, ἐσωτερικιστικοῦ τύπου, ἐμπειρίες.

(Ἡ συνέχεια, στὸ ἐπόμενο)

14. Βλ. Νικολάου Μαργιωρῆ, *Μυστικισμός*, ὄπ. π., σ. 242.

15. Βλ. Νικολάου Μαργιωρῆ, *Μυστικισμός*, ὄπ. π., σ. 251.

16. Βλ. Νικολάου Μαργιωρῆ, *Μυστικισμός*, ὄπ. π., σσ. 255-258.

17. Βλ. Νικολάου Μαργιωρῆ, *Μυστικισμός*, ὄπ. π., σσ. 264-266.

18. Βλ. Νικολάου Μαργιωρῆ, *Μυστικισμός*, ὄπ. π., σ. 266.

19. Γιὰ τὴν ἐν λόγῳ Γκουρουϊστικὴ κίνηση βλ. D. C. Lane, *The Radhasoami Tradition: A Critical History of Guru Successorship*, New York – London 1992. R. Hummel, *Sant Mat*, στὸ H. Gasper - J. Müller - Fr. Valentin, *Lexikon der Sekten, Sondergruppen und Weltanschauungen*, 2001⁷, σσ. 933 - 939. Ἡ ἐν λόγῳ κίνησις δραστηριοποιεῖται στὴν Ἑλλάδα μὲ κέντρα στίς πόλεις Ἀθήνα, Θεσσαλονίκη, Ἡράκλειο, Ρέθυμνο, Μυτιλήνη.

20. Βλ. Γαβριήλ Σιμονέτου, *Ἑλληνικὸς Μυστικισμός*, εἰδικὴ ἐκδόση περ. ABATON, T. 58, Φεβρ. 2006, σ. 3.

21. Βλ. Γαβριήλ Σιμονέτου, *Ἑλληνικὸς Μυστικισμός*, ὄπ. π., σ. 4.

22. Βλ. Γαβριήλ Σιμονέτου, *Ἑλληνικὸς Μυστικισμός*, ὄπ. π., σ. 9.

23. Βλ. Γαβριήλ Σιμονέτου, *Ἑλληνικὸς Μυστικισμός*, ὄπ. π., σ. 24.